พระพุทธศาสนา
และการนับถือพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระพุทธศาสนา
และการนับถือพระพุทธศาสนา

พิมพ์ในเทศกาลเข้าพรรษา

พุทธศักราช ๒๕๓๒

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พระพุทธศาสนา
และการนับถือพระพุทธศาสนา

ถ้าจะตั้งปัญหาว่า **พระพุทธศาสนาคืออะไร** ซึ่งเป็นคำถามรวมทั้งหมด ย่อมตอบให้หมดสิ้นได้ยาก นอกจากจะตอบอย่างว่า "คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า" ได้เคยมีคำถามเช่นนี้มาแล้วในครั้งพุทธกาล และท่านได้เคยตอบกันมาแล้ว เป็นคำตอบที่ถูกเหมาะที่สุด ซึ่งมักเป็นคำตอบสั้น ๆ แต่กินความรวบยอด แต่ก็ได้ในทางหรือนัยหนึ่ง ๆ การที่จะตอบให้ถูกเหมาะได้อย่างรวบรัดที่สุด ก็จำต้องศึกษาให้มีความรู้พระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง ถึงอย่างนั้นก็ยังมีปัญหาอีกว่า อย่างไรจึงจะเรียกว่ามีความรู้ทั่วถึง อ่านศึกษาจบพระไตรปิฎกอย่างนั้นหรือ ถ้ารับรองอย่างนั้น ก็ยังจะมีคำค้านได้อีกว่า นั่นเป็นเพียงความรู้ตำราเท่านั้น เหมือนอย่างความรู้ตำรายาสมุนไพร แต่ไม่รู้จักต้นไม้ที่เป็นตัวยาสักต้นเดียว ซึ่งก็เป็นความจริง อ่านศึกษาจบพระไตรปิฎก

อย่างเดียวเป็นความรู้ขั้นปริยัติ คือ ขั้นเล่าเรียนท่องบ่นจดจำ ถ้ายังมิได้ปฏิบัติก็ยังไม่มีความรู้ในปฏิบัติ แม้ปฏิบัติไปยังไม่ได้ผลที่เป็นความรู้แจ้งแทงทะลุตลอด ก็ยังไม่รู้ในปฏิเวธที่แปลว่า ความแทงตลอด หมายถึงปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอดถึงดังนั้น ก็ยังมีปัญญาดังกล่าวนี้อีกหลายระดับ

ฉะนั้น **ความรู้พระพุทธศาสนาทั่วถึง** จะมีได้ต่อเมื่อได้ปฏิบัติจนได้ปัญญาที่เป็นตัวปฏิเวธขั้นสูงสุดแล้วเท่านั้น เมื่อได้ปัญญาถึงขั้นนี้ จึงจะตอบปัญหาข้างต้นได้อย่างถูกต้องรวบรัด และแม้เช่นนั้น ก็ตอบได้ทางหนึ่งหรือนัยหนึ่ง ๆ ดังกล่าว เพราะตามตัวอย่างคำตอบที่ท่านได้ตอบกันมาแล้ว แต่ละท่านก็ตอบไปแต่ละนัย ซึ่งต่างก็ถูกต้องตรงจุดหมายเดียวกันด้วยกัน ส่วนผู้ที่ยังมีความรู้ไม่ทั่วถึงตามความหมายที่สมบูรณ์นั้น ถ้าแม้ได้สนใจศึกษาให้มีความรู้ในแบบแผน คือ พระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก จนถึงพอจับทางของพระพุทธศาสนาได้ อันพอตอบให้ถูกแบบ ก็พอใช้ได้

พระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่เก่าก่อนได้ถือกันเคร่งครัดที่จะพูดจะแสดงให้ถูกแบบแผน เพราะเกรงว่าจะเป็นการกล่าวตู่พระพุทธเจ้า ที่เรียกว่ากล่าวตู่นี้คือเช่นที่กล่าวว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่างนี้อย่างนั้นโดยที่พระพุทธองค์มิได้ตรัสไว้อย่างที่อ้างนั้นเลย ดังนี้เรียกว่ากล่าวตู่ ฉะนั้น เทศน์ของพระจึงมีการยกพระบาลีขึ้นเป็นแม่บท แล้วอธิบายไป

ตามแนวความของธรรมในพระบาลี ทั้งเมื่อจะว่าอะไรให้เป็นหลักฐานจริงจังก็ยังอ้างพระพุทธวจนะอื่น ๆ มาอีก กล่าวได้ว่านี้เป็นธรรมเนียมนิยมในฝ่ายเถรวาท จึงได้รักษาพระพุทธศานาสายเดิมไว้ได้เรื่อยมา นี้จะว่าเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พูดกันว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่อง แต่พระก็ยังเทศน์ คนก็ยังฟัง ทั้งพระพุทธ์ศาสนาสายเดิมก็ยังดำรงอยู่ต่อไปไม่แปรผันเป็นอย่างอื่น

มีผู้ที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาหลายคนกล่าวว่าพระพุทธศาสนามิใช่เป็น Religion ที่แปลกันว่าศาสนา แต่เป็น Philosophy ซึ่งไทยเราแปลว่า ปรัชญา เพราะเมื่อเทียบกับศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดูที่เขาได้เห็นในอินเดียแล้วต่างกัน ศาสนานั้นเต็มไปด้วยพิธีบูชาต่าง ๆ (Ritual) อันที่จริงคำว่า "Religion" ตำราศัพท์ให้คำแปลไว้ถึงมูลศัพท์ว่า ผูกพันไว้ด้วยกัน หมายถึงกับเทวะในความเชื่อถือ จึงใช้แสดงถึงความเชื่อถือในอำนาจของเทวะที่เหนือมนุษย์ ตลอดถึงอำนาจทั้งหลายที่พึงเชื่อถือและบูชา ในฐานะเป็นผู้สร้างผู้ปกครองจักรวาล ทั้งหมายถึงความแสดงความเชื่อถือนี้ออกไปเป็นการกระทำและพิธีบูชา กำเนิดคำ Religion เกี่ยวแก่เทวะดังนี้ แต่ก็มาใช้กว้างขวางออกไปจนถึงระบบพิเศษแห่งศรัทธา การบูชา และความประพฤติ เป็นต้น ที่เกี่ยวแก่ประมวลจริยธรรมและปรัชญา ดังที่เราเรียกในคำไทยว่า

ศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์ ตลอดถึงศาสนาพุทธ เป็นต้น เลยเรียกว่า Religion ไปด้วยกันทั้งหมด เมื่อว่าโดยกำเนิดคำแล้ว ควรใช้เรียกศาสนาที่มีการผูกพันนับถือให้เนื่องอยู่กับเทวะเท่านั้น ซึ่งไม่พ้นไปจากพิธีกรรมบูชา เพราะจะต้องบูชาเทวะ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้สร้าง เป็นผู้ปกครองด้วยวิธีที่จะทำให้ถูกใจเทวะตามความเชื่อถือ ถ้าว่าโดยความวิวัฒนาการของภาษา ซึ่งใช้พิเศษออกไปถึงระบบพิเศษต่าง ๆ ของศรัทธาเป็นต้น ดังกล่าวในศาสนาทั้งปวง จนถึงเลยใช้คำนี้เรียกศาสนาทั้งหลาย ก็ควรใช้ไปกับเขาด้วยได้ จะใช้อย่างอื่นคนก็จะไม่เข้าใจว่าเป็นศาสนา

ในพระพุทธศาสนาเองก็ได้นำเอาคำเก่าของพราหมณ์มาใช้เป็นอันมาก เช่น อรหันต์ นิพพาน ภควา เมื่อนำมาใช้ให้คำอธิบายใหม่ตามหลักของพระพุทธศาสนาเอง นับว่าเป็นวิวัฒนาการของภาษาได้เหมือนกัน แม้เช่นนั้นก็ควรทราบว่าพระพุทธศาสนามิได้มีความหมายให้มีความผูกพันอย่างนั้น แต่แสดงสัจธรรมเพื่อให้คนได้รู้และปฏิบัติตนเองเพื่อความเป็นไทแก่ตนเองอย่างสมบูรณ์ และในขั้นสมบูรณ์ย่อมไม่มีความผูกพันด้วยสิ่งใดทั้งสิ้น

คำว่า **"ศาสนา"** เป็นคำเหมาะที่สุด เราแปลว่า "คำสอน" หรือ "คำสั่งสอน" เพราะพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่บริสุทธิ์ คือ สอนให้ละความชั่ว ให้ทำความดี ให้

ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ไม่มีที่จะสอนให้ทำชั่ว ให้เพิกเฉยละเลยความดี ให้ทำจิตใจให้มัวหมอง แม้แต่น้อยเพียงเท่านี้ก็เห็นได้แล้วว่า เป็นศาสนาคือคำสอนที่บริสุทธิ์

ส่วนที่ว่าเป็น "Philosophy" นั้น ตำราศัพท์ได้แสดงความหมายกำเนิดคำนี้ไว้ว่า รักรู้ รักฉลาด ใช้หมายถึงการเรียน การสำเหนียกกระบวนการทั้งหลายที่ครอบความคิดและการกระทำ ตลอดถึงทฤษฎีหรือการสอบสวนค้นคว้าหลักหรือกฎซึ่งจะจัดระเบียบจักรวาลโลกเป็นต้น ไทยเราแปลว่า ปรัชญา ซึ่งเป็นคำสันสกฤต ตรงกับคำบาลีว่า ปัญญา ซึ่งเป็นคำแปลเพียงครึ่งคำของ Philosophy (Philo = รัก, sophia = ปัญญา หรือปรัชญา) ยังขาดคำว่ารักและเมื่อได้เติมคำที่ขาดนี้เข้าไป ซึ่งหมายถึงเพียงรักค้นคว้าแสวงหาปัญญา ยังเป็นความรู้ที่ยังไม่จบ ทั้งยังยืนยันไม่ได้ว่าถูกต้อง จะเห็นได้ทันทีว่า พระพุทธศาสนามิใช่ Philosophy แน่ เพราะเป็นศาสนาของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงมีพระปัญญาคุณสมบูรณ์แล้ว

พระพุทธศาสนาบริบูรณ์ด้วยหลักธรรม สำหรับทุกคนจะเลือกปฏิบัติได้ แต่มิใช่หมายความว่าจะปฏิบัติได้ทุกข้อโดยไม่เลือก เหมือนอย่างร้านค้าที่มีสรรพสินค้าสำหรับคนจะเลือกซื้อได้ทุกอย่างที่ต้องการ แต่มิใช่ว่าจะต้องซื้อทุกอย่างโดยไม่ต้องเลือก ใครต้องการสิ่งใดก็ซื้อสิ่งนั้นตามกำลังทรัพย์ของตน ถ้าต้องการสิ่งที่แพงกว่ากำลังทรัพย์ของตนก็ไม่อาจซื้อได้เหมือนกัน จึงต้องรู้ก่อนว่าตนต้องการอะไร มีกำลังที่จะซื้อได้เพียงไร สรรพธรรมในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ควรที่ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ก่อนว่าตนต้องการอะไร มีกำลังที่จะพึงปฏิบัติได้เพียงไร คือต้องรู้จักตนเองโดยฐานะภาวะเป็นต้น เมื่อตนเองเป็นคฤหัสถ์ก็ปฏิบัติธรรมสำหรับคฤหัสถ์ เมื่อตนเองเป็นบรรพชิตก็ปฏิบัติธรรมสำหรับบรรพชิต จะทำครึ่งคฤหัสถ์ครึ่งบรรพชิตนั้นไม่ชอบ มีมากข้อที่คฤหัสถ์

ทำอยู่ โดยปกติพระพุทธเจ้าไม่ตรัสว่าเป็นบาป แต่เมื่อบรรพชิตไปทำเข้าตรัสว่าเป็นบาปทันที ฉะนั้น เรื่องบาปจึงมีอยู่หลายชั้น เรื่องบุญก็เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่าง ภิกษุมีศีล ๒๒๗ ข้อ แปลว่ามีบาปอยู่ ๒๒๗ ข้อสำหรับภิกษุถ้าไปละเมิดศีลเหล่านี้ ส่วนคฤหัสถ์มีศีล ๕ ศีล ๘ ก็แปลว่ามีบาปอยู่ ๕ หรือ ๘ ข้อ ถ้าไปทำผิดศีลเข้า บาปของคฤหัสถ์จึงน้อยกว่าบาปของภิกษุมาก ถ้านำเอาบาปของภิกษุไปปรับคฤหัสถ์ด้วยแล้ว ก็จะต้องว่าคฤหัสถ์พากันทำบาปอยู่มากมายทุกวัน แต่ก็ไม่มีใครว่าอย่างนั้น ถ้าคฤหัสถ์ไปทำมีศีลอย่างพระเสียอีกจะถูกว่าใช้ไม่ได้ เช่น ไม่ประกอบอาชีพเที่ยวขอเขา แม้ด้วยอาการอย่างสมณะก็ตาม ถ้าไปทำเข้าก็กลายเป็นบาปสำหรับคฤหัสถ์ไป ส่วนบรรพชิตถ้าไปประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์เลิกเที่ยวบิณฑบาตก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน

เรื่องของบาป มีความหมายอย่างไรจึงเกี่ยวแก่ภาวะที่เป็นอยู่ของบุคคลด้วย จึงต้องรู้ว่าเดี๋ยวนี้ "เราเป็นอะไร" หรืออย่างที่พูดกันว่าเรายืนอยู่ที่ไหน เราควรจะรับบาปบุญในพระพุทธศาสนามาถือสักเพียงไหน จะยกตัวอย่างนิจศีล คือศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับคฤหัสถ์ ในพิธีบำเพ็ญบุญทุกแห่งย่อมมีการขอสรณะและศีล ๕ นี้กันโดยทั่วไป ผู้ใดรับศีล ๕ ก็แปลว่าถือบาปบุญไว้ ๕ ข้อ อยู่ในศีลก็เป็นบุญทุศีลก็เป็นบาปตามที่รับถือไว้ ถ้ารับศีลไว้ข้อใดข้อหนึ่ง

ก็แปลว่าถือบาปบุญไว้ข้อใดข้อหนึ่ง ถ้าไม่รับเลยก็ไม่ถือไว้เลย คือสุดแต่ศรัทธาที่จะถือเพียงไรของแต่ละบุคคล จึงต้องมีคำขอสรณะและศีล แสดงว่าต้องการ พระก็ให้ตามที่ต้องการ เหตุที่เป็นดังนี้ก็คือเหตุดังกล่าวแล้ว สรุปลงว่าสุดแต่จะต้องการ พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนามิได้นำเอาบุญบาปไปยัดเยียดให้แก่ใคร ๆ จนเต็มไปหมด หากแต่แสดงไว้พร้อมสรรพตามสัจจะ (ความจริง)

คนทุกคนถ้ารู้ภาวะของตนและรับเอาบาปบุญมาถือตามควรแก่ภาวะ เช่นว่ารับศีล ๕ มาเท่านั้น หรือรับศีลข้อใดข้อหนึ่งเป็นเวลาสักเท่าไรก็ตาม ก็ถือเพียงเท่านั้นว่าเป็นบุญหรือบาปของตน นอกนั้นไม่ต้องคำนึงถึงเพราะมิได้รับมาถือก็จะไม่เดือดร้อน เพราะไปคิดถึงบาปบุญในเรื่องมากมายที่ตนมิได้รับมาถือไว้

อนึ่ง **พระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษ** ที่ควรจะกล่าวในที่นี้ คือต้องการให้วิจัยหรือวิจารณ์ ว่าดังนี้มิได้อ้างเอาเองแต่มีข้ออ้างคือบทธรรมในโพชฌงค์ว่า "ธรรมวิจยะ" วิจัยธรรม และมีเป็นบทสอนว่า "พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายหรือให้ถึงต้นเหตุ" คนที่ศึกษาและมีวิจัยธรรมดีมักจะมีความเข้าใจธรรมถูกต้อง ผู้ที่ไม่เข้าใจนั้นเพราะขาดการศึกษาและวิจัย บางทีก็ยังชอบแสดงความเห็นอย่างผิด ๆ ถูก ๆ หรือผิดไปทีเดียว บางคนสนใจศึกษาไต่ถามดังที่ได้มีคำถาม

คำตอบบางเรื่องดังต่อไปนี้

ถามว่า *พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับเรื่องความเจริญทางวัตถุหรือไม่ ?*

ตอบว่า ก่อนอื่นควรเข้าใจว่า พระพุทธศาสนามิใช่เศรษฐศาสตร์หรือศาสตร์อะไรต่าง ๆ แต่เป็นศาสนาคือคำสั่งสอนที่มุ่งให้ประพฤติปฏิบัติดี ในขั้นแรก พระพุทธเจ้าทรงสอนมุ่งไปทางโลกุตตระคือพ้นโลก เพราะทรงสอนแก่นักพรตผู้มุ่งเช่นนั้น ต่อมาทรงสั่งสอนธรรมสำหรับผู้ที่ประสงค์อยู่ในโลกด้วย คือ คิหิธรรม ธรรมสำหรับคฤหัสถ์ซึ่งมีอยู่ไม่น้อย ทรงสั่งสอนธรรมสำหรับนักปกครองก็มี ยกตัวอย่างเช่น คำสอนเรื่องทิฏฐธัมมิกัตถะ "ประโยชน์ปัจจุบัน" และเรื่องสัมปรายิกัตถะ "ประโยชน์ภายหน้า" คือ สิ่งที่ต้องการในปัจจุบันเฉพาะหน้า เช่น ทรัพย์เครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น จะเกิดขึ้นจากความหมั่นขยันเป็นข้อต้น นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ต้องการในภายหน้าอีก ซึ่งจะเกิดขึ้นจากศรัทธาที่ถูกต้องเป็นข้อแรก ตามที่อ้างมานี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หาทรัพย์ ให้ใช้ทรัพย์สำหรับตนก่อน แล้วจึงสอนให้ทำทานบริจาคต่าง ๆ ซึ่งนับเข้าในประโยชน์ภายหน้า เพราะถ้าไม่หาให้มีทรัพย์ของตนขึ้นแล้วจะเอาทรัพย์ที่ไหนไปทำทาน และก่อนที่จะสอนให้ทำทานก็สอนให้ใช้เลี้ยงชีวิต

ถามว่า *เมืองไทยแต่ก่อนไม่เป็นอย่างนี้ เข้ามาเห็นครั้งนี้เปลี่ยนแปลงไปมากทางวัตถุ การดำเนินชีวิตของคนก็เปลี่ยนไป หลายอย่างที่น่ากลัวเป็นอันตราย พระพุทธศาสนามีคำสอนที่จะยับยั้งบ้างหรือไม่ ?*

ตอบว่า ประเทศกำลังพัฒนา พระพุทธศาสนาไม่ขัดขวางการพัฒนาของประเทศ แต่ก็ได้สอนในทางที่ยับยั้งทางที่เป็นอันตรายอยู่ทั่วไป คำสอนเรื่อง ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ในหมวดประโยชน์ภายหน้า เป็นข้อธรรมที่สอนกันแพร่หลาย แต่มีคนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจและกล่าวหาว่าพระพุทธศาสนานั้นเหมาะสำหรับคนที่ตายไปแล้ว เพราะมุ่งให้เอาผลในชาติหน้าภพหน้าก็มี ความจริงเป็นหลักธรรมสำหรับที่จะยับยั้งการที่จะก้าวไปในทางที่ผิด ดังเช่นศรัทธาความเชื่อของคนนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เท่ากับก้าวไปในทางที่ผิดครึ่งทางแล้ว ถ้าเชื่อถูกก็เท่ากับก้าวไปในทางที่ถูกครึ่งหนึ่งแล้วเช่นเดียวกัน ฉะนั้น จึงได้สอนย้ำเรื่องให้เชื่อกรรมหมายถึงความดีความชั่วว่า มีผลที่ผู้ทำจะต้องเป็นผู้รับ เมื่อเชื่อดังนี้แล้วก็จะไม่ก้าวไปในทางชั่วหรือทางอันตรายแน่ คนเรามุ่งก้าวหน้า คือมุ่งความเจริญไปข้างหน้า หรือหวังอนาคตที่เจริญ หลักธรรมเกี่ยวแก่ประโยชน์ภายหน้าก็คือเป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความเจริญมั่นคงของชีวิตอนาคตนั่นเอง ซึ่งอาจจะเป็นชั่วโมงหน้า เดือนหน้า ปีหน้าก็ได้ ฉะนั้น

คำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องความเจริญทางวัตถุ จึงเป็นคำสอนที่สมบูรณ์ครบทั้งปัจจุบันทั้งอนาคต

คนส่วนมากยังมีความเชื่อว่ามีผู้ดลบันดาล เช่น ดลบันดาลให้เกิดภัย ดลบันดาลให้เกิดโชคลาภ เป็นต้น แต่ทางพระพุทธศาสนาได้แสดงว่าคนมีกรรมเป็นของตน จะมีสุขหรือทุกข์เพราะกรรม ก็เปลี่ยนให้คนมากลัวกรรมกันอีกเช่นเดียวกับที่เคยกลัวผู้ดลบันดาล เมื่อคิดถึงกรรมก็คิดเห็นไปคล้ายกับเป็นตัวทุกข์มืด ๆ อะไรอย่างหนึ่งที่น่าสะพึงกลัว ผู้เงือดเงื้อจะลงโทษ กรรมจึงคล้ายผู้เคราะห์ร้ายที่ถูกเข้าใจในทางร้ายอยู่เสมอ เมื่อได้ดีมีสุขก็กลับกล่าวว่าเป็นบุญบารมี กรรมจึงไม่มาเกี่ยวในทางดีตามความเข้าใจของคนทั่วไป นอกจากนี้ คนจะทำอะไรในปัจจุบันก็ไม่ได้นึกถึงกรรม เพราะเห็นว่ากรรมไม่เกี่ยว กรรมจึงกลายเป็นอดีตที่น่ากลัว ที่คอยแต่จะให้ทุกข์เมื่อไรก็ไม่รู้ ซึ่งไม่สามารถจะป้องกันได้เท่านั้น ดูก็เป็นเคราะห์กรรมของกรรมยิ่งนักที่ถูกคนเข้าใจ

ไปเช่นนี้ อันที่จริง พระพุทธศาสนาหาได้สอนให้คนเข้าใจในกรรมเช่นนี้ไม่ ไม่ได้สอนให้คนกลัวกรรม เป็นทาสของกรรม หรืออยู่ใต้อำนาจกรรม แต่สอนให้รู้จักกรรม ให้มีอำนาจเหนือกรรม ให้ควบคุมกรรมของตนในปัจจุบัน

กรรมคือการอะไรทุกอย่างที่คนทำอยู่ทุกวันทุกเวลา ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจ ทุกคนจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร ย่อมมีเจตนาคือความจงใจนำอยู่ก่อนเสมอ และในวันหนึ่ง ๆ ก็ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องพูดอย่างนั้นอย่างนี้ ไปตามที่ตนเองจงใจจะพูดจะทำจะคิด นี่แหละคือกรรม วันหนึ่ง ๆ จึงทำกรรมมากมายหลายอย่าง หลีกกรรมไม่พ้น พระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรม หลักใหญ่ก็มุ่งให้พิจารณาให้รู้จักปัจจุบันกรรมของตนนี้แหละว่า อะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรหรือไม่ควร เพื่อที่จะได้เว้นกรรมที่ชั่วที่ไม่ควร เพื่อจะทำกรรมที่ดีที่ควร และพระพุทธเจ้ายังได้ตรัสไว้ว่า บุคคลสามารถที่จะละกรรมที่ชั่วทำกรรมที่ดีได้ จึงได้ตรัสสอนไว้ให้ละกรรมที่ชั่วทำกรรมที่ดี ถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่ตรัสสอนไว้ และการละกรรมชั่วทำกรรมดีถ้าให้เกิดโทษทุกข์ ก็จะไม่ตรัสไว้อย่างนี้ แต่เพราะให้เกิดประโยชน์สุข จึงตรัสสอนไว้อย่างนี้ พระพุทธโอวาทนี้แสดงว่า *คนมีอำนาจเหนือกรรม อาจควบคุมกรรมของตนได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าต้องควบคุมจิตเจตนาของตนได้ด้วย โดยตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ในธรรม* เช่น

เมตตา สติ ปัญญา สัจจาธิษฐาน เป็นต้น อันเป็นส่วนจิตและศีล อันหมายถึงตั้งเจตนาเว้นการที่ควรเว้น ทำการที่ควรทำในขอบเขตอันควร

ที่ว่า คนมีอำนาจเหนือกรรมปัจจุบันด้วยการควบคุมจิตเจตนาให้เว้นหรือทำกรรมอะไรก็ได้นั้น ถ้าพูดเพียงเท่านี้ก็ดูไม่มีปัญหา แต่ถ้าพูดถึงกรรมอดีตที่จะส่งผลให้ในปัจจุบันก็เกิดปัญหาขึ้นอีกสำหรับผู้ที่เชื่ออดีตชาติว่า กรรมที่ทำไว้ในอดีตชาติจะส่งผลให้ในชาตินี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น จึงกลัวอำนาจของกรรมอดีต เหมือนอย่างกลัวอำนาจมืดที่จะมาทำร้ายเอาแน่ ในเรื่องนี้พระพุทธศาสนาแสดงไว้อย่างไรสมควรจะพิจารณา

ประการแรก พระพุทธเจ้าตรัสว่า *บุคคลเป็นทายาทรับผลกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้ว* ข้อนี้เป็นกฎธรรมดาข้อมาติกาคือแม่บท ไม่มีผิด เหมือนอย่างที่คำโบราณว่า กำปั้นทุบดินแต่ยังมีกฎประกอบอีกหลายข้อ เหมือนอย่างดินที่ทุบนั้นยังมีปัญหาต่อไปอีกหลายข้อว่าดินที่ตรงไหนเป็นต้น เมื่อกล่าวว่าดินแล้วก็คลุมไปทั้งโลก คำว่ากรรมก็ฉันนั้น คลุมไปทั้งหมดเพราะคนทุกคนทำกรรมต่าง ๆ ซับซ้อนกันมากมายเหลือเกินกรรมอันไหนจะให้ผลเมื่อไร จึงมีกฎแบ่งกรรมออกไปอีกสรุปลงว่า กรรมหนักหรือกรรมที่ทำบ่อย ๆ ให้ผลก่อนกรรมที่เบากว่า หรือที่ทำไม่บ่อยนัก คนเรานั้นทำมาทั้งกรรมดี

ทั้งกรรมชั่ว จึงมีสุขบ้างทุกข์บ้างสลับกันไป ผู้ที่มีสุขมากก็เพราะกรรมหนักหรือกรรมที่ทำบ่อย ๆ ฝ่ายดีกำลังให้ผล ผู้ที่มีทุกข์มากก็ตรงกันข้าม และในปัจจุบันนี้ใครก็ตามมีความไม่ประมาทประกอบกรรมที่ดีอย่างหนักหรือบ่อย ๆ กรรมดังกล่าวนี้จะสนองผลให้ก่อน กรรมชั่วในอดีตหากได้ทำไว้ ถ้าเบากว่าก็ไม่มีโอกาสให้ผล ฉะนั้น ผู้ที่ทำกรรมดีมากอยู่เสมอ ๆ จึงไม่ต้องกลัวกรรมชั่วในอดีตหากจะมี กุศลของตัวจะชูช่วยให้มีความสุขความเจริญสืบต่อไป และถ้าแผ่เมตตาจิตอยู่เนือง ๆ ก็จะระงับคู่เวรอดีตได้อีกด้วย ระงับได้ตลอดถึงปัจจุบัน ทั้งเมื่อได้ดำเนินในมรรคมีองค์ ๘ ของพระพุทธเจ้าเพื่อความสิ้นทุกข์ ก็จะดำเนินเข้าสู่ทางที่พ้นจากกรรมเวรทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *ตัณหาเป็นกรรมสมุทัย คือเหตุให้เกิดกรรม มรรคเป็นทางดับกรรม* ฉะนั้นจึงไม่ต้องกลัวอดีต แต่ให้ระวังปัจจุบันกรรม และระวังใจ ตั้งใจให้มั่นไว้ในธรรม ธรรมก็จะรักษาให้มีความสวัสดีทุกกาลทุกสถาน

ชาติไทยเรานับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน จนกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย คนต่างชาติผู้ไม่รู้จักเมืองไทยมักสงสัยว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเกี่ยวข้องมีอิทธิพลในวงสังคม ในทางการเมือง การเศรษฐกิจ การศึกษาในประเทศไทยอย่างไร

อิทธิพลคืออำนาจหรือพลานุภาพที่จะให้สำเร็จผลขึ้นในทางที่ผู้มีอยู่ประสงค์ เป็นคำที่มักใช้ในทางการเมืองหรือในทางคดีโลก คนโลกหรือคนต่างประเทศก็มักใช้คำนี้กับพระพุทธศาสนาด้วย

ก่อนอื่นควรทำความเข้าใจขั้นมูลฐานว่า บุคคลหรือสิ่งที่มีอิทธิพลยังให้เกิดความจำยอมด้วยความกลัว คนทั้งหลายมีความเกรงกลัวจึงต้องสยบยอมตามคำสั่งหรือความประสงค์ เมื่อสิ้นอิทธิพลหรือสิ้นความกลัวก็เกิดความไม่ยอมขึ้นทันที ศาสนาที่สอนให้กลัวเรียกว่ามีอิทธิพลต่อคนที่กลัวได้

พระพุทธศาสนามิได้สอนขู่ให้กลัว กลับสอนให้ละความกลัว เว้นไว้แต่ความกลัวผิด (โอตตัปปะ) ซึ่งมีอธิบายเป็นอีกอย่างหนึ่ง คนที่นับถือจึงนับถือด้วยศรัทธาและปัญญามิใช่ด้วยความกลัวว่าหากไม่นับถือไม่ทำตามจะถูกสาปแช่ง เชื่อว่าคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาย่อมมีความรู้สึกในพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างเป็นบิดามารดาครูอาจารย์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ประกอบด้วยความสงบเยือกเย็น หรือจะกล่าวให้ทั่วไป ก็เหมือนอย่างทุก ๆ คนที่เป็นมิตร มีเมตตากรุณา บุคคลเหล่านี้ไม่เรียกว่าผู้มีอิทธิพล เรียกว่ามีคุณธรรมจะเหมาะกว่า ยังให้เกิดความเคารพนับถือยิ่งกว่าที่จะให้เกิดความกลัว

ฉะนั้น จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนาไม่มีอิทธิพลอยู่ในวงการดังกล่าวทั้งหมดก็ได้ ดังจะเห็นว่าในวงการสังคม การเมือง การเศรษฐกิจ การศึกษาเหล่านี้ วงการศาสนาจะเป็นวัดก็ดี พระสงฆ์ก็ดี ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวให้ต้องจัดอย่างนั้นอย่างนี้ในทางที่เรียกว่าใช้อิทธิพล คนไทยจะไม่นับถือผู้ที่ดำรงภาวะฐานะทางศาสนาที่ออกไปแสดงตัวยุ่ง ๆ อยู่กับส่วนเหล่านั้น แต่อีกด้านหนึ่ง ธรรมในพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลงในจิตใจจนกลายเป็นนิสัยสันดานของคนไทยอยู่ไม่น้อย เช่น ความนับถือผูกพันกันในระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ เป็นต้น ตามหลักทิศ ๖ ของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดหลักของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความกตัญญูกตเวทีและเมตตากรุณา เป็นต้น การปกครองโดยธรรมตามหลักทศพิธราชธรรมเป็นต้น เป็นหัวใจของการปกครอง รัฐธรรมนูญเองก็มีธรรมทั้งในชื่อหรือถ้อยคำทั้งในความ การเศรษฐกิจย่อมเจริญขึ้นตามหลักประโยชน์ปัจจุบัน แต่จะไม่เป็นนายที่จะทำให้เป็นทาสของวัตถุ พระพุทธศาสนาเป็นผู้รักษาคุ้มครองให้เต็มที่ การศึกษานั้นก็ได้มีพระพุทธศาสนาประกอบอยู่ตามส่วน แต่ข้อสำคัญอยู่ที่การใช้ความรู้ที่ได้ศึกษามา ธรรมย่อมเข้ามีส่วนมากในขั้นนี้

ปัญหาที่อาจจะมีผู้ถามต่อไปก็คือว่า *อย่างไรจึงชื่อว่านับถือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ?*

ก่อนอื่นจะขอจำกัดความคำว่า **"การนับถือพระพุทธศาสนา"** ก่อน การนับถือพระพุทธศาสนา กล่าวกว้าง ๆ ก็ได้แก่ การยอมรับนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระศาสดาของตน และยอมรับปฏิบัติธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธ-เจ้า การนับถือพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ ก็ย่อมเนื่องไปถึงการเคารพนับถือบูชาทะนุบำรุงวัตถุที่เนื่องกับพระพุทธศาสนา เช่น ปูชนียสถาน วัดวาอาราม ตลอดถึงการทะนุบำรุงผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้สามารถปฏิบัติศาสนธรรมได้สะดวกไม่ขัดข้อง นี่เป็นคำกำหนดความหรือจำกัดความคำว่า "การนับถือพระพุทธศาสนา" โดยย่อ

ที่จริงตามที่กล่าวมานี้ ถ้าจะเพ่งดูว่าเราใช้คำว่า "การนับถือพระพุทธศาสนา" นั้นเป็นการเหมาะแล้วหรือยัง ก็จะรู้สึกว่ายังไม่เหมาะนัก แต่ว่าอาศัยที่คำนี้เป็นคำที่ใช้กันดาดดื่นเป็นที่เข้าใจกัน ฉะนั้น ก็ไม่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลงเป็นคำอื่น ใช้คำนี้และให้ความหมายให้ถูกต้องกับความประสงค์ดีกว่า

การนับถือพระพุทธศาสนาตามที่กำหนดความหมายมานั้น จะเข้าใจแจ่มแจ้งได้ด้วยการที่พิจารณาประวัติของผู้นับถือพระพุทธศาสนาแต่เดิมว่าได้เป็นมาอย่างไร เพราะว่าผู้นับถือพระพุทธศาสนานี้เองมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาปรากฏขึ้น ตั้งอยู่ได้ เป็นไปได้ในโลก แต่ก็ต้องอาศัยพระ-พุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรม แล้วทรงแสดงธรรมสั่งสอน เพราะพระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ถ้าไม่ทรงแสดงธรรม ทรงอยู่เฉย ๆ ก็คงเป็นพระปัจเจกพุทธะ คือพระผู้รู้เฉพาะพระองค์เท่านั้น แต่ว่าเพราะทรงแสดงธรรมสั่งสอนและมีผู้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ และรู้ถึงธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนได้ ฉะนั้น จึง *"ปรากฏพระพุทธศาสนาขึ้นในโลก ตั้งแต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมครั้งแรก และตั้งแต่เมื่อมีผู้ฟังที่รู้ถึงธรรมคนแรก"*

เมื่อกล่าวมาเช่นนี้แล้ว ก็น่าจะระลึกถึงเรื่องพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่พระเบญจวัคคีย์ พระ

โกณฑัญญะได้รู้ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก่อน พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงเปล่งอุทานว่า "โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณ-ฑัญญะได้รู้แล้วหนอ" *พระโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้รู้ธรรมนี้เองเป็นพุทธศาสนิกคนแรก* ด้วยการที่รู้ธรรมของพระพุทธเจ้า และต่อมาพระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมสอนพระเบญจวัคคีย์รูปอื่นจนได้รู้ธรรมตาม ๆ กันขึ้นไป และทรงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นอีก ผู้ที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รู้ธรรมที่ทรงสั่งสอน และมีศรัทธาเลื่อมใส ก็แสดงตนขอบรรพชาอุปสมบทถือเพศเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาขึ้น ที่มีศรัทธาปสาทะคือมีความเชื่อความเลื่อมใสต่ำกว่านั้น ก็แสดงตนถึงพระ-พุทธเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะคือที่พึ่งของตน และขอให้พระพุทธเจ้าจำตนไว้ว่าเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกา ที่แปลกันว่า ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย

เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การนับถือพระพุทธศาสนาในตอนต้น เมื่อกล่าวถึงทางจิต ก็คือการรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ยังไม่สามารถจะรู้ธรรมได้ ก็มีศรัทธามีปสาทะในพระพุทธศาสนา นี้เป็นส่วนภายใน ส่วนทางกาย ก็คือการประกาศตนเป็นภิกษุด้วยการขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ต่อมาก็มีภิกษุณีและสามเณรสามเณรีขึ้นตามเรื่อง หรือที่ไม่ถึงอย่างนั้น ก็ประกาศตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ และ

แสดงตนเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกา นี่เป็นการนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่ต้นเดิม

พึงเข้าใจว่า *ผู้นับถือพระพุทธศาสนาคือผู้รู้ถึงธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนี้เอง คือพระสงฆ์ ที่เรียกกันเต็มที่ว่า "สาวกสงฆ์" คือหมู่ของผู้ฟังของพระผู้มีพระภาค* เพราะฉะนั้น ที่ชื่อว่าผู้นับถือพระพุทธศาสนาโดยตรงก็คือว่าผู้เป็นพระสงฆ์นั่นเอง หรือว่าถ้าไม่ถึงอย่างนั้น ก็เป็นผู้ที่นับเนื่องอยู่ในพระสงฆ์ ผู้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยหลักธรรมที่แท้จริงแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นผู้นับเนื่องอยู่ในพระสังฆรัตนะผู้หนึ่ง ๆ ด้วยกันทั้งนั้น ทั้งคฤหัสถ์ ทั้งบรรพชิต

แต่ว่าต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายออกไป การนับถือพระพุทธศาสนาได้แปรไปจากเดิม กล่าวคือได้กลายเป็นการนับถือประจำตระกูล ประจำหมู่ ประจำชาติ จนถึงกับเมื่อเกิดมาในชาติ ในหมู่ หรือในตระกูลที่นับถือก็นับถือด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมักจะถูกเกณฑ์ให้นับถือตั้งแต่เกิด ทั้งที่ยังไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร เมื่อโตขึ้นก็สำคัญตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาทีเดียว บางทีทั้งที่ไม่รู้ว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร พระพุทธเจ้าคือใคร พระธรรมคือใคร พระสงฆ์คือใคร บางทีก็ไม่ได้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ซ้ำประพฤติบาปอธรรมก็มี แต่ก็สำคัญตนว่านับถือพระพุทธศาสนา นี้เป็นการนับถือที่ได้แปรมา เพราะ

เหตุนี้ ถ้าจะถามผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างนี้ ถามผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ก็จะว่าข้าพเจ้านับถือพระพุทธศาสนา ถามผู้ที่เป็นผู้ร้ายฆ่าคนหรือเป็นโจรปล้นทรัพย์ชาวบ้าน เขาก็จะว่าข้าพเจ้านับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น เป็นอันว่านับถือพระพุทธศาสนาด้วยกันทั้งนั้น ทั้งคนที่ดี ทั้งคนที่ไม่ดี ทั้งคนที่สนใจปฏิบัติธรรมในพระพุทธ-ศาสนา ทั้งคนที่ไม่สนใจปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น ถ้าเราไม่หยิบยกการนับถือพระพุทธศาสนาของเราขึ้นมาพิจารณาดูว่า *บัดนี้เรานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างไร ?* และนับถือกันไปอย่างที่ฆ่าเขาก็นับถือ ลักทรัพย์เขาก็นับถือ ดื่มเหล้าเมายาเอาเรื่องเอาราวอะไรไม่ได้ก็นับถือ ก็จะไปกันใหญ่ ฉะนั้น จึงควรหยิบยกขึ้นมาดูให้รู้ว่า เราควรจะนับถืออย่างไร ควรจะแก้ไขอย่างไร

จริงอยู่ แม้การนับถือพระพุทธศาสนาที่แปรมาดังกล่าวนี้ จะไม่สำเร็จประโยชน์เหมือนอย่างตอนต้นก็จริง แต่ก็ยังดี เพราะถึงอย่างไรก็ชื่อว่านับถือในทางวัตถุ ถึงแม้จะไม่นับถือในทางที่เข้าถึงธรรม กล่าวคือ ก็ยังมีความเคารพปูชนียสถานและวัตถุที่ควรเคารพในพระพุทธศาสนาอยู่ ข้อนี้เปรียบเหมือนอย่างว่า ได้ผลไม้ที่มีรสไว้ เช่น เป็นอ้อยหรือมังคุด แม้จะยังไม่บริโภคผลไม้เหล่านั้น ก็ชื่อว่าได้ผลไม้ที่มีรสหวานไว้แล้ว บริโภคเมื่อไรก็จะได้รสเมื่อนั้น ข้อนี้ก็

เช่นเดียวกัน แม้การนับถือของเราจะเป็นอย่างไรก็ตาม ก็ชื่อว่าได้นับถือในวัตถุที่ถูกต้องอยู่แล้ว เมื่อได้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์และพยายามที่จะศึกษาให้รู้จักพระพุทธศาสนาและปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็ย่อมสามารถจะได้รับประโยชน์แห่งการนับถือนั้นได้ อย่างน้อยก็ย่อมจะทำให้มีความประพฤติปฏิบัติดีขึ้น

แต่พึงเข้าใจว่า การนับถือพระพุทธศาสนานั้นจำเป็นจะต้องมีการรับปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าตามสามารถ อย่างน้อยก็ต้องมีศีล ๕ จะสามารถทำตัวของเราให้เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง ต้องอาศัยหลักที่จะนำมากล่าวในที่นี้ ๓ ประการ คือ

๑. การฟังหรือการเรียนให้รู้จักพระพุทธศาสนา

๒. การปฏิบัติพระพุทธศาสนา

๓. ความรู้ความเห็นธรรม

ในข้อแรกนั้น คือ **การฟังหรือการเรียนให้รู้จักพระพุทธศาสนา** ข้อนี้เป็นข้อสำคัญในเบื้องต้นเป็นอันมาก แม้พระสงฆ์เองท่านก็แสดงว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** *หมู่แห่งผู้ฟังของพระผู้มีพระภาค* แปลว่า ท่านต้องเป็นผู้ที่สดับฟังจึงจะรู้ได้ เพราะฉะนั้น ในการที่จะทำตนให้เข้าถึงศาสนาในเบื้องต้น

จึงจำเป็นที่จะต้องสดับฟังหรือต้องเรียนให้รู้จักพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาสอนอย่างไร แม้โดยย่นย่อพอเป็นทางปฏิบัติของตน

พระพุทธศาสนานั้น เมื่อกล่าวโดยย่นย่อแล้ว ย่อมสอนให้ละความชั่ว ให้ประพฤติความดี และให้ชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ตามหลักที่ทรงแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ และยังมีหลักที่เราผู้นับถือพระพุทธศาสนาควรที่จะฟังจะศึกษาให้รู้ไว้อีก คือหลักในเรื่องกรรม หลักในเรื่องอริยสัจ เหล่านี้เป็นข้อใหญ่ใจความซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมานี้ ก็จำต้องอาศัยภาษาคือคำพูด จะเป็นภาษาบาลีก็ตาม จะแปลมาเป็นภาษาไทยก็ตาม และเราฟัง ก็ฟังภาษา ภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรียกตรง ๆ เป็นกลาง ๆ ว่า "*ภาษาธรรม*" เป็นข้อที่เราควรจะต้องทำความเข้าใจ

ภาษาธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น ท่านกล่าวว่าบริบูรณ์บริสุทธิ์ด้วยพยัญชนะคือถ้อยคำ ด้วยอรรถคือเนื้อความ ไม่จำจะต้องตัดต้องเพิ่มต้องชำระแก้ไขทั้งอรรถทั้งพยัญชนะตรงกันสมกัน ถ้อยคำที่ทรงแสดงอย่างไร เนื้อความก็ต้องอย่างนั้น ไม่มีสับสน ไม่เหมือนอย่างคำพูดที่พูดกัน เป็นคำปากตลาด ยกตัวอย่างเช่น พูดกันว่า "ทานข้าว" ถ้อยคำใช้ว่า "ทานข้าว" แต่หมายความว่า "กินข้าว" ทีนี้

ถ้าจะแปลถ้อยคำออกไปว่า "ทาน" แปลว่า "ให้" เพราะฉะนั้น "ทานข้าว" ก็ต้องแปลว่า "ให้ข้าว" ไม่ใช่แปลว่า "กินข้าว" พูดว่า "ให้ข้าว" แต่หมายความว่า "กินข้าว" ภาษาที่พูดกันเป็นรูปนี้เป็นส่วนมาก แต่ภาษาธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นอย่างนั้น เมื่อท่านพูดว่า "ให้ข้าว" ก็ต้องเป็น "ให้ข้าว" เมื่อท่านพูดว่า "กินข้าว" ก็ต้องเป็น "กินข้าว" ยังมีอีกหลายคำที่เก็บจากภาษาธรรมไปพูด แต่ก็พูดกันผิด ๆ เช่น ถ้าโกรธพูดว่า "โมโห" ความจริง โมโห แปลว่า "หลง" ไม่ใช่โกรธ ถ้าริษยาพูดว่า "อิจฉา" แปลว่า ความปรารถนา หรือความอยาก แต่ไปหมายความว่า "ริษยา" ทีนี้ถ้อยคำจึงเป็นอย่างหนึ่ง อรรถเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ภาษาธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็นอย่างนั้น ถ้อยคำก็ต้องอย่างเดียวกับอรรถคือเนื้อความที่ทรงมุ่ง เพราะฉะนั้นแม้พระพุทธศาสนาจะได้ล่วงมาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว เราจึงสามารถอาศัยพยัญชนะคือถ้อยคำที่ทรงแสดงนั้นสืบหาความหมายของธรรมได้ เพราะภาษากับความหมายไม่สับปรับกัน ไม่เหมือนกับภาษาที่พูดกันอยู่เป็นพื้น

อนึ่ง *จำต้องศึกษาให้รู้จักนิทานของธรรมที่ทรงแสดง* นิทานนั้นเรามักเข้าใจกันว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เล่าอ้างกันมาปรัมปราอะไรต่าง ๆ แต่ว่าในที่นี้หมายความว่าเรื่องที่เป็นมูลเค้าให้ทรงแสดง พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมก็ต้องมี

นิทานคือเรื่องที่เป็นมูลเค้าให้ทรงแสดง ไม่ใช่ทรงแสดงเปล่า ๆ เฉย ๆ ยกตัวอย่างดังจะทรงแสดงคาถาหนึ่งก็จะทรงพิจารณาดูเรื่องที่เป็นมูลเค้าว่าเป็นอย่างไร ควรจะแสดงธรรมอย่างไร เช่นที่ท่านเล่าว่า

พระจักขุบาลเถระได้ประพฤติความเพียรอย่างหนักจนถึงกับจักษุบอดทั้งสองข้างจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อได้สำเร็จแล้วท่านได้เดินจงกรมในคืนวันที่มีฝนตก ได้เหยียบตัวแมลงเม่าตายไปเป็นอันมาก เพราะท่านจักษุบอดมองไม่เห็น ฝ่ายพวกภิกษุเห็นเข้าเช่นนั้นไม่ทราบว่าท่านเป็นพระอรหันต์ ก็กล่าวหาว่า ในเวลาที่ตายังดีไม่ทำความเพียร พอตาเสียแล้วมาปรารภความเพียร ฆ่าสัตว์ให้ตายไปเป็นอันมาก พระพุทธเจ้าก็ทรงพยากรณ์ว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ ไม่มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์ จึงได้ตรัสพระคาถาหนึ่งสอนภิกษุทั้งหลายว่า *“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจถูกโทษประทุษร้ายแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความทุกข์ย่อมติดตามผู้นั้น เพราะทุจริตนั้น เหมือนอย่างล้อเกวียนที่ติดตามรอยเท้าของโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”*

นี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงคาถานี้ก็เพราะมีนิทานคือมีเรื่องที่เป็นเหตุ แล้วก็ทรงแสดงธรรมให้เหมาะกับนิทานคือเรื่องที่เป็นเหตุนั้น ๆ และในธรรมที่ทรงแสดงนั้นเอง ก็มีเหตุ

มีผลอยู่ในตัวว่าอะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล ซึ่งส่องถึงกัน เพราะฉะนั้น การที่เรียนรู้นิทานคือมูลเค้าที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม จึงเป็นข้อที่สำคัญมาก ที่จะทำให้สามารถปฏิบัติพระพุทธศาสนาได้โดยถูกต้องและได้รับผล

การที่มีผู้บ่นว่านับถือพระพุทธศาสนาแต่ไม่ได้รับผลตามที่ต้องการ เช่น รักษาศีลหรือให้ทานก็ยิ่งจะจน ยิ่งจะลำบาก ไม่เหมือนกับผู้ที่ประพฤติในทางที่แสวงหาทรัพย์ทั้งโดยตรงทั้งโดยอ้อม เขาไม่มีศีลเขาไม่มีธรรมอะไร แต่เขาก็มั่งมีศรีสุข อะไรเหล่านี้เป็นต้น หรือพระพุทธศาสนาเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เพราะไม่ได้ศึกษาให้รู้นิทาน คือมูลเค้าที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมนั้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมไว้ แม้โดยตรงจะทรงมุ่งวิมุตติ คือความหลุดพ้นหรือความสละโลก แต่ว่าถ้าผู้ที่ยังไม่สามารถจะสละเช่นนั้นได้ ก็ทรงแสดงให้ประกอบด้วยธรรมที่จะนำไปให้สำเร็จประโยชน์ปัจจุบันบ้าง ให้สำเร็จประโยชน์ภายหน้าบ้างเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป และธรรมบางประการก็ทรงแสดงแก่ภิกษุซึ่งได้สละความกังวลในฆราวาสวิสัยแล้ว บางประการก็ทรงแสดงแก่ฆราวาส เพราะฉะนั้น *จะปฏิบัติธรรมก็ต้องรู้นิทาน คือมูลเค้าที่ให้ทรงแสดงนั้นว่า ทรงมุ่งแสดงแก่คนชั้นไหน ทรงปรารภเหตุอย่างไร จึงจะสามารถเลือกปฏิบัติธรรมนั้นให้ได้รับผลดีได้*

ลองสมมติดูว่า ถ้าจะทรงแสดงธรรมแก่เรา จะทรงแสดงธรรมอะไร ทีนี้สมมติว่าเรากำลังอยู่ในวัยที่จะเล่าเรียนศึกษา กำลังอยู่ในวัยที่จะต้องการประกอบการงาน มุ่งความก้าวหน้าในการอาชีพ มุ่งเกียรติ มุ่งชื่อเสียง มุ่งยศ สมมติอย่างนั้น นี้ตัวเราเองเป็นนิทาน คราวนี้จะทรงแสดงธรรมอะไรสอน ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะทรงแสดงให้ประกอบด้วยประโยชน์ปัจจุบัน คือให้ถึงพร้อมด้วยความหมั่นแสวงหาทรัพย์เป็นต้น และจะต้องทรงสอนให้ถึงพร้อมด้วยประโยชน์ภายหน้าที่จะทำให้มีความสุขสืบไป ตลอดถึงภายหน้า ไม่ใช่ในปัจจุบันเท่านั้น และให้เผื่อแผ่ความสุขนั้นแก่ผู้อื่นต่อไปอีกด้วย กล่าวคือให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ให้ถึงพร้อมด้วยศีลคือความประพฤติดี ดังนี้เป็นต้น

ทีนี้สมมติว่าเรากำลังประสบความทุกข์ เช่นว่าต้องเสียทรัพย์หรือเสียบุคคลที่เป็นที่รักไป จะทรงสอนอย่างไร เมื่อเหตุเป็นเช่นนี้ ก็จะทรงสอนให้ปรารภถึงคติธรรมดาว่าเราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น และใช้การอธิบายเพื่อโน้มน้าวไปให้เห็นคติธรรมดา

เพราะฉะนั้น ถ้าถือเอาตัวเราเองเป็นนิทาน คือว่าถือเอาเรื่องที่เราเป็น ๆ อยู่ประสบอยู่เป็นมูลเค้า และคิดว่าถ้าพระพุทธเจ้าได้ทรงสอนเราจะทรงสอนอย่างไรแล้ว เลือกเอาคำสอนมาปฏิบัติให้เหมาะแก่นิทาน คือว่าเรื่องของเราแต่ละคน

แล้ว เราจะได้รับประโยชน์จากธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่มีการเสียประโยชน์เลย *การที่เราไม่ได้รับประโยชน์นั้น เพราะเราไปเอาธรรมที่ทรงแสดงเพราะเรื่องของคนอื่น ซึ่งไม่เหมาะกับเรื่องของเรามาปฏิบัติ นี้เป็นเพราะเหตุนี้*

ในการปฏิบัติวิปัสสนาธุระ ก็ต้องให้เหมาะแก่นิทานของแต่ละคนเช่นเดียวกัน ดังจะเล่าเรื่องพระจูลปันถกแทรกลงไว้อีกเรื่องหนึ่ง

พระมหาปันถกเถระผู้พี่ให้พระจูลปักถกเรียนคาถาบทหนึ่งถึง ๔ เดือน ก็ไม่อาจเรียนได้ เพราะทึบนัก จึงขับไล่ให้ไปเสีย พระจูลปันถกคิดจะสึกเดินออกไปในเวลาเช้าตรู่ พระศาสดาทรงพบเข้าตรัสถาม ก็กราบทูลให้ทรงทราบ พระศาสดาตรัสปลอบโยน ทรงลูบศีรษะด้วยฝ่าพระหัตถ์ ทรงนำไปพระคันธกุฎีที่ประทับ ทรงสั่งให้นั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกประทานผ้าสะอาดให้ลูบ พลางบริกรรมว่า **รโชหรณํ รโชหรณํ** *"เท่าไคล เท่าไคล"* พระจูลปันถกมองดวงอาทิตย์ลูบผ้าบ่อย ๆ ผ้าก็เปื้อนหมอง ก็คิดว่าผ้านี้สะอาดเหลือเกิน แต่อาศัยอัตภาพนี้จึงสกปรกอย่างนี้ จิตก็ดำเนินสู่กระแสวิปัสสนา กำหนดความสิ้นความเสื่อมว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นต้น บรรลุพระอรหันต์แล้ว ความสำเร็จผลดีดังนี้เพราะพระศาสดาทรงทราบนิทานของท่าน แล้วทรงสอนให้เหมาะ

เพราะฉะนั้น *จึงควรศึกษาให้รู้นิทานคือเหตุที่เป็นมูลเค้าที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง โน้มน้าวนำมาปฏิบัติให้เหมาะกับนิทานคือเรื่องของเรา เราจะได้รับประโยชน์ไม่มีการเสื่อมประโยชน์จากพระพุทธศาสนาเลย* การที่น้อมเอาธรรมมาปฏิบัติให้เหมาะเช่นนี้แหละชื่อว่าเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม นี้เป็นข้อที่ควรจะสดับฟังจะศึกษาให้รู้ข้อแรก

ข้อที่ ๒ คือ **การปฏิบัติ** เมื่อเรียนธรรมของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งนิทาน และวิธีปฏิบัติให้สมควรแก่ธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว การปฏิบัตินั้นคือการที่น้อมนำเอาธรรมมาปฏิบัติให้เป็นผู้มีความประพฤติดี คือมีศีล เป็นผู้มีจิตใจดี เป็นผู้มีความเห็นชอบ มีความเห็นตรงอันเป็นตัวปัญญาทางพระ-พุทธศาสนา

การปฏิบัตินี้จำต้องอาศัยศรัทธา ศรัทธานี้แหละเป็นเหตุชักนำให้ปฏิบัติ ถ้าขาดศรัทธาเสียแล้ว ก็ไม่สามารถจะปฏิบัติธรรมได้ ศรัทธาแปลกันว่าเชื่อ การปฏิบัติบางทีกล่าวว่า ถือ ที่มาจากคำว่า สมาทาน ศรัทธา กับ สมาทาน แปลรวมกันว่า เชื่อถือ ถือปฏิบัติ เชื่อกับถือปฏิบัตินี้จะต้องคู่กันการปฏิบัตินี้เอง เป็นเครื่องส่องถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนาว่ามีอยู่อย่างไร อย่างที่พูดถึงคนที่เข้าวัดถือศีลฟังธรรมหรือให้ทานว่าคนมีศรัทธา นี้ก็ยกเอาการปฏิบัติขึ้นมาว่า แม้ในพระบาลีก็มีแสดงไว้ คือ ในติกนิบาต *พระพุทธเจ้าทรงแสดง*

องค์ของผู้มีศรัทธาไว้ ๓ ประการ คือประสงค์จะเห็นผู้มีศีล ๑ ปรารถนาจะฟังธรรม ๑ สละความตระหนี่บริจาคทาน ๑ เมื่อประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้ จึงเรียกว่าผู้มีศรัทธา นี้ก็เอาการปฏิบัติเข้ามาเป็นเครื่องวัดว่ามีศรัทธาหรือไม่ เพราะฉะนั้น ศรัทธาจึงเป็นประการสำคัญมาก เราจะต้องพยายามทำศรัทธาของเราให้เชื่อถูก ไม่ใช่เป็นการเชื่อเฉไฉหรือเป็นความเชื่อที่คลอนแคลนไม่ตั้งมั่น

ศรัทธาคือความเชื่อที่เฉไฉนี้ เนื่องมาจากการที่ไม่ได้สดับฟังให้รู้จักพระพุทธศาสนา หรือว่าเกิดจากการที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยถือตาม ๆ กันมา ซึ่งหนักไปทางวัตถุ ไม่ใช่หนักไปในทางที่มุ่งเข้าถึงตัวธรรมซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่าเราสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชา เป็นวัตถุที่จูงใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อเกิดความศรัทธาในพระองค์ เพื่อนำเอาธรรมของพระองค์มาปฏิบัติ แต่ว่าต่อมาก็เชื่อเฉไฉไปจนกลายเป็นเครื่องรางซึ่งห่างไปจากหลักเดิม คนดีก็มีเครื่องราง คนร้ายก็มีเครื่องราง แล้วก็ต่างมุ่งให้เครื่องรางนี้คุ้มครองป้องกันตนทั้งในทางทำดี ทั้งในทางทำร้าย เป็นผู้ร้ายจะฆ่าเขาหรือจะปล้นเขาก็มีเครื่องรางคุ้มมิให้เป็นอันตรายในการที่จะทำการร้าย ตลอดถึงตำรวจก็มีเครื่องรางป้องกันไม่ให้เป็นอันตรายในการที่จะจับคนร้าย นี้เป็นความเชื่อที่ได้ห่างไกลออกมา

แต่ว่าก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีโทษทั้งนั้น ถ้านับถือให้ถูกต้อง คือให้เป็นที่พึ่งของจิตใจสำหรับในการที่จะกระทำความดีแล้ว ก็ย่อมสามารถที่จะอำนวยประโยชน์ให้ได้ตามสมควร แต่ก็ต้องปรับเข้ามาหาหลักว่าถูกอย่างไร ควรอย่างไร ด้วยการที่มาสดับฟังให้รู้จักพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร จนถึงสามารถรู้และปฏิบัติธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ศรัทธาก็จะตรง ความปฏิบัติก็จะตรงตามไปด้วย

เมื่อทำศรัทธาให้ตรงแล้ว ก็จะต้องทำศรัทธาให้ตั้งมั่นด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในบางคราวคิดว่ามีศรัทธาตั้งมั่น รับศีลตั้งแต่ข้อเว้นจากการปาณาติบาตไปจนถึงข้อเว้นจากการดื่มน้ำเมา แต่ครั้นไปพบสัตว์ที่จะพึงฆ่า ไปพบทรัพย์ที่จะพึงลัก บางทีถ้าน้อย ๆ ก็ไม่ลัก แต่ถ้าบางทีไปพบมาก ๆ หรือบางทีไปพบเพื่อนฝูงที่เป็นนักดื่มสุรา ศรัทธาหายไปเสียแล้ว ก็กลับประพฤติในทางฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง ประพฤติผิดในทางกามบ้าง พูดเท็จบ้าง ดื่มสุราเมรัยบ้าง นี้ศรัทธาไม่ตั้งมั่น ฉะนั้น *ต้องทำศรัทธาให้ตั้งมั่น การปฏิบัติจึงจะดีมั่นคง*

การที่จะทำศรัทธาให้มั่นคงนี้ ต้องอาศัยมีกำลังใจด้วยการฝึกหัด ข่ม บ่ม อบรมใจให้เข้มแข็งที่จะประพฤติความดี พยายามตั้งจิตไว้ในทางที่ดี แข็งใจที่จะทำความดี ไม่อ่อนไปตามความชั่ว *นี้แหละเป็นหลักของสมาธิ คือตั้งใจมั่น หมาย-ความว่า ตั้งใจมั่นไว้ในทางของความดี แข็งไว้ในทางของ*

ความดี ไม่อ่อนไปตามความชั่ว

อีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับความเห็น คือเพราะเห็นว่าศีลคือความประพฤติดีเช่นนั้น ยังไม่สามารถที่จะอำนวยผลที่ประสงค์ให้ได้ จึงทิ้งศีลเสีย เพราะฉะนั้น คนเราจึงแบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ พวกที่ไม่ถือศีล เพราะเห็นว่าการประพฤติทุจริตผิดศีลเป็นเหตุให้ได้ผล และได้อย่างเห็น ๆ อีกพวกหนึ่งคือ พวกถือศีล เพราะเห็นว่าถือศีลเป็นเหตุให้ได้ผลดี

คราวนี้มาพิจารณาดูว่า *ถือศีลได้อะไร เสียอะไร ไม่ถือศีลได้อะไร เสียอะไร*

การไม่ถือศีล เมื่อฆ่าสัตว์ก็สามารถที่จะได้เนื้อมาเป็นอาหารเป็นต้น หรือได้ฆ่าสมปรารถนา การลักทรัพย์ได้อะไรก็ได้ทรัพย์ บางทีได้มาก ๆ จนร่ำรวย การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มสุราได้อะไร ก็ได้ตามที่กระทำนั้น แต่พวกที่ไม่ถือศีลซึ่งประพฤติดังที่ว่านั้น ก็ไม่ใช่ได้อย่างเดียว ต้องเสียเหมือนกัน คือ เสียความไม่มีเวร ไม่มีภัย คราวนี้เมื่อรักษาศีลเสียอะไร เมื่อเว้นจากการฆ่าสัตว์ก็ต้องเสียโอกาสที่จะได้ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ก็เสียโอกาสที่จะได้ทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสุราและเมรัย ก็เสียโอกาสที่จะได้ประกอบกรรมนั้น ๆ แต่เมื่อรักษาศีล ก็ได้ความไม่มีเวรไม่มีภัย ได้ศีลานิสงส์ ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า ศีลให้ถึงสุคติ ศีลให้โภคสมบัติ ศีลให้ถึงความดับทุกข์ร้อน ปุถุชนสามัญย่อมจะ

มีความเห็น ๒ อย่างนี้ปะปนกัน และประพฤติไปตามความเห็น *จะประพฤติในศีลได้มั่นคง ก็ต้องเห็นคุณศีล เห็นโทษของความไม่รักษาศีล จะเห็นดังนี้ได้จริงต่อเมื่อทำความเห็นให้ตรงต่อคลองธรรม*

ทำความเห็นให้ตรงต่อคลองธรรมนั้น จะทำได้อย่างไร ?

ทีแรกต้องพิจารณาส่วนที่ได้กับส่วนที่เสียทั้งสองนี้เปรียบเทียบกันว่าอย่างไหนดีอย่างไหนเลวกว่ากัน และลงความเห็นตัดสินว่าควรยึดถือเอาฝ่ายไหน แต่ต้องไม่ลงความเห็นตัดสินด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือในขณะที่กำลังโลภ โกรธ หลง เพราะในเวลาเช่นนั้น ความรู้จักดีชั่วผิดถูกอันเป็นตัวปัญญาย่อมมีอยู่น้อยหรือหมดไป ไม่อาจลงความเห็นตัดสินอะไรให้ถูกธรรมโดยปราศจากอคติไร ๆ ได้ และอาจทำอะไรได้อย่างผิด ๆ ฉะนั้น ต้องลงความเห็นในเวลาสงบโลภโกรธหลงจึงจะถูกต้อง ในข้อนี้มีหลักฐานยืนยัน คือย้อนพิจารณาดูตัวเราเอง สิ่งที่เคยเห็นว่าดีหรือไม่ดีนั้น ในขณะที่จิตใจกำลังโลภโกรธหลงอยู่เป็นอย่างหนึ่ง ในขณะที่จิตใจสงบบริสุทธิ์เป็นอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ต้องพิจารณาด้วยปัญญาที่ปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงจะเห็นได้ว่า ผลที่ได้เพราะการประพฤติทุจริตผิดศีลนั้นเป็นผลได้ชั่วคราว ส่วนผลเสียหายมีมากกว่า เพราะก่อความมีเวรมีภัยเป็นต้นขึ้น ส่วนการรักษาศีล แม้จะเสียโอกาสที่จะได้ผล

บางอย่าง แต่ก็ได้ผลที่ดีกว่า คือ ความสงบเวร สงบภัย ได้ศีลานิสงส์ดังกล่าว

เห็นอย่างนี้แหละจึงเป็นความเห็นที่ตรงที่ถูกคลองธรรม ความรู้จักพิจารณาเทียบเคียงผิดชอบชั่วดีลงความเห็นตัดสินให้ถูก ให้ตรงคลองธรรมนี้ เป็นตัวปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตวโลกพิเศษกว่าสัตว์ร่วมโลกเดียวกัน ถ้าขาดปัญญาเหล่านี้เสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่ทำให้พิเศษกว่ากัน และเมื่อมีความเห็นตรง ก็สามารถประพฤติความดีขึ้น ตามที่มีความเห็นตรงขึ้นได้เพียงไร

อีกประการหนึ่ง **ความรู้ความเห็นธรรม** อันเป็นข้อที่ครบ ๓ ข้อนี้เป็นข้อสำคัญมาก พุทธศาสนิกผู้นับถือพระพุทธศาสนา แม้จะเป็นผู้ที่มีความเห็นตรงในทางปฏิบัติแล้ว ถ้าขาดความรู้ความเห็นธรรมเสียแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกเพียงครึ่งเดียวหรือเพียงส่วนเดียวเท่านั้นยังไม่เต็มที่ จะเป็นพุทธศาสนิกเต็มที่ก็ต้องมีความรู้เห็นธรรม ความรู้เห็นธรรม กล่าวง่าย ๆ ก็คือความรู้ความเห็นในสิ่งที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนนี้ว่ามีความเกิดมีความดับเป็นธรรมดา ไม่เห็นแต่เกิดแห่งส่วนที่รวมกันอยู่เท่านั้น มองทะลุเกิดไปให้เห็นดับ อันเป็นความเสื่อมสิ้นแตกสลายแห่งส่วนนั้น ๆ ด้วย เห็นอย่างนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเห็นคติธรรมดา เมื่อทำความเห็นในคติธรรมดานี้ให้มีขึ้นได้แล้ว ก็สามารถบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความ

หลงอันเป็นเหตุให้ประพฤติผิด และเป็นเหตุละความมัวเมาประมาท ความยึดถือให้เบาบางลงไปได้

มีตัวอย่างเล่าว่า พระราชอนุชาของพระเจ้าอโศกมหาราชตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระยุพราช ในคราวหนึ่งได้เสด็จไปล่าเนื้อ ได้เห็นฝูงเนื้อเล่นกันอยู่อย่างร่าเริง จึงมาคิดว่าหมู่เนื้อเหล่านี้เพียงแต่กินหญ้าเท่านั้นยังมีความคะนองกันอยู่เช่นนี้ ก็ไฉนพวกภิกษุที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทะนุบำรุงด้วยประการต่าง ๆ เช่น ให้ได้ฉันอาหารที่ดี ๆ เป็นต้น จะไม่มีความคะนองสนุกสนานบ้างเล่า เมื่อเสด็จกลับจากล่าเนื้อแล้วจึงได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอโศกมหาราช กราบทูลความคิดนี้ให้ทรงทราบ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงหาเหตุทำเป็นเหมือนกริ้วอย่างมากแล้ว ก็รับสั่งให้พระอนุชาซึ่งเป็นพระยุพราชนั้นเสวยราชสมบัติ ๗ วัน พ้นจาก ๗ วันแล้วจักให้นำตัวไปประหารเสีย ฝ่ายพระยุพราชอยู่ในราชสมบัติ ๗ วัน แต่ว่านึกอยู่ว่าอีก ๗ วันเราจะตาย พอล่วงมาได้วันหนึ่งก็นึกว่าอีก ๖ วันเราจะตาย เรื่อย ๆ มาเช่นนี้จนถึงอีก ๑ วันเราจะตาย ไม่เป็นอันสรงสนาน ไม่เป็นอันเสวย ไม่เป็นอันบรรทม ก็ทรงซูบผอมลงไปเป็นลำดับ ฝ่ายพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงถามว่าก็เธอเสวยราชสมบัติอยู่เช่นนี้ บริบูรณ์ด้วยความสุขต่าง ๆ เป็นอันมาก ทำไมเธอจึงเป็นเช่นนี้ พระอนุชาก็ทูลตอบให้ทรงทราบว่าจะรู้สึกเป็นสุขอย่างไร เพราะมานึกเตือนอยู่เสมอ

ว่าอีก ๗ วัน อีก ๖ วัน อีก ๕ วัน จนถึงอีก ๑ วันจะตาย พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ตรัสให้ทราบว่า ที่มอบให้เสวยราชสมบัติและคาดโทษไว้เช่นนี้ ก็เพื่อเป็นการสอนโดยอ้อม เพื่อให้รู้ว่าความคะนองสนุกสนานนั้นไม่ได้เกิดเพราะเหตุที่อยู่ในความแวดล้อมด้วยความสุขต่าง ๆ อย่างพระยุพราชนี้แวดล้อมด้วยความสุขต่าง ๆ ยิ่งกว่าภิกษุเป็นอันมาก แต่ว่าก็หาความสุขไม่ได้ เพราะอะไร ก็เพราะนึกถึงความตายที่จะมีแก่ตน เพราะฉะนั้นจึงไม่รู้สึกเป็นสุข ก็พวกภิกษุที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทะนุบำรุงนั้นนึกถึงความตายอยู่เสมอ ไฉนจะมีความคะนองสนุกสนานเล่า

นี้เป็นเรื่องที่สาธกให้เห็นว่า การที่เรามาคำนึงถึงความเกิดความดับอยู่เสมอ อย่างต่ำก็เป็นเหตุให้เกิดความไม่ประมาท ยับยั้งความคะนองไปในทางประพฤติชั่วเสียหาย และให้รีบเร่งประพฤติความดีความชอบให้ทันกาลทันเวลา อย่างสูงก็ให้เข้าถึงธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงว่าโกญฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกญฑัญญะได้รู้แล้วหนอ ก็คือหมายความว่ารู้คติธรรมดานี้เอง ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า พระโกณฑัญญะฟังปฐมเทศนาแล้วก็เกิดธรรมจักษุดวงตาเห็นธรรมว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ความรู้เห็นในคติธรรมดานี้ จึงเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา

ที่จะทำให้เข้าถึงพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เป็นพุทธศาสนิกควรที่จะพยายามกระทำให้เกิดขึ้น

รวมหลักเป็นเครื่องนำเข้าไปสู่ความเป็นพุทธศาสนิกเป็น ๓ ประการ คือ การสดับฟังหรือการเรียนให้รู้พระพุทธศาสนา (ปริยัติ) ๑ การปฏิบัติพระพุทธศาสนา (ปฏิบัติ) ๑ ความรู้ความเห็นธรรม (ปฏิเวธ) ๑ เมื่อประกอบอยู่ใน ๓ ประการนี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิก คือนับผู้ถือพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า *ในพระพุทธศาสนามีวิธีการนับถือที่ควรทราบไว้ตั้งแต่เบื้องต้น คือ นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ที่เรียกว่า ไตรสรณคมน์ (ถึงสรณะ ๓) ฉะนั้น ผู้นับถือพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาเลื่อมใสจึงมีที่พึ่งใจอันแท้จริงอย่างแน่นอน ไม่เป็นคนอนาถา (ไม่มีที่พึ่ง)* ส่วนศาสนาอื่น ๆ โดยมากสอนให้นับถือเทวดาองค์เดียว หรือมากองค์เป็นที่พึ่ง พระพุทธศาสนามิได้ปฏิเสธเทวดาเสียเลยทีเดียว แต่ไม่ได้สอนให้นับถือเทวดาเหมือนอย่างนั้น เพราะเทวดายังมีกิเลสมีความกลัวเหมือนอย่างสามัญมนุษย์ทั่วไป คือ ยังมีภาวะทางจิตใจเป็นปุถุชนอยู่เหมือนกัน พระพุทธเจ้าทรงสิ้นกิเลสสิ้นความกลัว ทรงเป็นที่พึ่งพ้นภัยของเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง ทรงเป็นศาสดาของทั้งสองจำพวก ศาสดาโดยมากสอนให้มนุษย์ผูกพันเหมือนอย่างเป็นทาสของเทวดา คือ

มอบความเชื่อทั้งหมดต่อเทวดาอย่างทาสต้องเชื่อฟังคำสั่งของนายโดยเด็ดขาด พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาองค์เดียวที่ทรงเลิกทาสดังกล่าวโดยเด็ดขาดสิ้นเชิง ทรงเป็นมนุษย์ที่นับถือความรู้ความสามารถของมนุษย์ ประกาศอิสราธิปไตยและสิทธิของมนุษยชนทั่วไป ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานทั้งหมด เพราะมิใช่แต่มนุษย์เท่านั้นที่พึงมีสิทธิในชีวิตและความสุขของตน สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายก็พึงมีสิทธิของตนดังกล่าวเหมือนกัน

พระกรุณาของพระพุทธเจ้าแผ่ไปกว้างขวางครอบโลกครอบจักรวาล ยิ่งกว่ากรุณาของมนุษย์ที่แผ่ไปกว้างขวางในหมู่มนุษย์ด้วยกัน เทวดาจึงกลายมาเป็นเสมอกับมนุษย์ปุถุชนด้วยกัน และเมื่อเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าก็อาจรู้ธรรมอาจละกิเลสเป็นพระอริยบุคคลได้เหมือนกัน เป็นเทวดาเสียอีกอาจจะละกิเลสได้ยากกว่าเพราะมีสุขมาก จึงมักจะติดสุขไม่อาจเห็นทุกข์ เช่นเดียวกับคนที่มีสุขสมบูรณ์ในหมู่มนุษย์นี้เอง เป็นมนุษย์อยู่ดังนี้แหละ มีโอกาสที่จะรู้ธรรมละกิเลสได้สะดวกกว่า เรื่องเทวดาองค์เดียวหรือหลายองค์จึงไม่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ยกเรื่องเทวดาออกเสียทั้งหมด พระพุทธศาสนาก็ไม่ขาดสาระอะไรไปเลยแม้แต่น้อย

แต่คนเราจะต้องมีที่เคารพนับถือไม่อย่างนี้ก็อย่างนั้น เมื่อไม่นับถือเทวดาจะพึงนับถืออะไร ก็พึงนับถือท่านผู้มีพระคุณสูงสุด อันควรเป็นที่เคารพนับถือของเทวดาและมนุษย์

ได้แท้จริงทั้งหมด คือ พระพุทธเจ้า กับพระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งได้ทรงเลิกทาสให้แก่ตนเองนี้แหละ ด้วยวิธีไตรสรณคมน์

ควรเข้าใจว่า **ทางพระพุทธศาสนามิได้มุ่งให้นับถือพระพุทธองค์อย่างเทวดาผู้บันดาล** แต่มุ่งให้นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระพุทธะ (ผู้ตรัสรู้ความจริงด้วยพระองค์เองแล้วทรงแสดงสั่งสอน) จริง นับถือพระธรรมว่าเป็นพระธรรม (ที่พระพุทธเจ้าตรัสดี) จริง นับถือพระสงฆ์ว่าเป็นพระสงฆ์ (ผู้ปฏิบัติดี) จริง สรณะทั้งสามนี้เป็นของจริงเป็นที่พึ่งได้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ อาจจะมีบางคนสงสัยว่า แล้วการที่พระองค์ตรัสสอนว่าตนเป็นที่พึ่งของตนนั้น จะมิเป็นการค้านกับหลักไตรสรณคมน์หรือ เพราะตามหลักนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่ง มีคำสวดปฏิเสธและรับรองทีละอย่าง ๆ ว่า ไม่มีที่พึ่งอื่น พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่พึ่งอื่น พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่พึ่งอื่น พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่พึ่งอื่น ตามคำสวดนี้

เมื่อฟังเผิน ๆ ก็ดูค้านกันเองอีก แต่ทั้งหมดนี้ไม่ค้านกันเลย

จะว่าถึงวัตถุทั้งสามก่อน แม้จะต่างกันโดยวัตถุว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเนื้อความ เพราะทั้งสามพรากจากกันไม่ได้ คือ พระพุทธตรัสรู้พระธรรม พระธรรมอันพระสงฆ์ทรงรักษาไว้ พระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธ จึงเนื่องเป็นอันเดียวกัน เหมือนไม้ ๓ อันตั้งพิงกันอยู่ฉะนั้น เมื่อถึงวัตถุหนึ่งเป็นที่พึ่ง ก็เป็นอันได้ถึงทั้งสามวัตถุ อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเป็นที่พึ่งเอกอุ พระ-ธรรม พระสงฆ์ ก็เหมือนกัน ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละวัตถุ อีกนัยหนึ่ง คำสวดนั้นเป็นสำนวนความง่าย ๆ ว่า ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระพุทธ ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระธรรม ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระสงฆ์ คือ นอกจากทั้งสามนี้ก็ไม่มีที่พึ่งอื่นอีก

คราวนี้จึงถึงปัญหาว่าจะแย้งกับคำสอนที่สอนให้มีตนเป็นที่พึ่งหรือไม่ ? อันที่จริงที่พึ่งคือวัตถุ ๓ ใช้คำว่า *สรณะ* ที่พึ่งคือตนใช้คำว่า *นาถะ* แต่จะไม่วิจารณ์คำจากบาลี คำสอนนี้ไม่ขัดแย้งกันแต่สอดคล้องกันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าจะเทียบการดำเนินชีวิตกับการเดินทางที่กล่าวได้ว่า พึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้บอกทาง พึ่งพระธรรมเป็นทาง พึ่งพระสงฆ์เป็นผู้บอกต่อ ๆ มา และพึ่งตนเป็นผู้เดินทางเอง ตนคือตัวเราเองของทุก ๆ คนเป็นสิ่งที่ทิ้งไม่ได้ ต้องพึ่งตนเองตั้งแต่เกิดมา

คิดดูสักนิดหนึ่งที่ว่า เด็ก ๆ พึ่งตนเองไม่ได้ พ่อแม่ต้องอุปการะทุกอย่าง ก็เป็นความจริง แต่เด็กก็ต้องพึ่งตนเองในส่วนสำคัญ ตัวอย่าง ผู้อุปการะให้อาหาร ก็ให้ได้อย่างมากเพียงป้อนเข้าปาก เด็กต้องเคี้ยวกลืนอาหารเอง ร่างกายก็ต้องรับย่อย ในการเคี้ยวกลืนอาหารเป็นต้นนี้ เด็กต้องพึ่งตนเอง คือ ตนเองต้องทำ ในการเรียนก็เหมือนกัน เด็กต้องพึ่งผู้ปกครองในการฝากโรงเรียน ค่าเล่าเรียน เป็นต้น แต่เด็กต้องเรียนเอง จะไปพึ่งพ่อแม่หรือใคร ๆ ให้ช่วยเรียนให้เพื่อให้ตนรู้โดยไม่ต้องเรียนหาได้ไม่ ในการเรียนที่จะให้ความรู้เกิดขึ้นแก่ตนนี้ต้องพึ่งตนเอง คือ อาศัยกำลังร่างกาย กำลังสติปัญญา ของตนเล่าเรียนไป นี่แหละเรียกว่าพึ่งตน แต่ไฉนจะพึ่งตนเองได้ คือไม่เกียจคร้านเหลวไหล ก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระ-พุทธเจ้า ตรัสสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรพยายาม ก็ตั้งใจพากเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จ นี่แหละเรียกว่าพึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือนึกถึงพระและปฏิบัติตามพระ พระก็เป็นที่พึ่งได้ และตนก็เป็นที่พึ่งของตนเองได้อย่างแท้จริง

อนึ่ง อาจจะมีปัญหาว่า *เวลานี้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ?* นักศึกษาพุทธประวัติก็จะตอบว่า เวลานี้มีแต่พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้เมื่อพระองค์ยังทรงมีพระชนม์อยู่ ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะเป็นศาสดาแทนพระองค์

พระพุทธเจ้า ตามที่ได้ทรงสั่งตั้งไว้เมื่อใกล้จะเสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน แต่นักศึกษาธรรมก็อาจจะตอบให้แง่คิดว่า พระพุทธเจ้าทรงบรรลุอมตธรรม (ธรรมที่ไม่ตาย) จึงทรงเป็นอมตะ เวลานี้พระพุทธเจ้าก็ยังมีอยู่ และมีอยู่เป็นนิรันตรกาล มีอยู่ในที่ไหน ก็มีอยู่ในอมตธรรมนั่นแหละ นักศึกษาธรรมยังอ้างหลักฐานในพระสูตรอีกว่า พระพุทธศาสนาไม่แสดงว่าพระตถาคตพุทธเจ้าและพระอรหันต์ตายสูญตายเกิด หรือทั้งตายสูญทั้งตายเกิด เพราะสิ่งที่ตายนั้น คือ ขันธะ หรือสกันธะ (สกนธกาย) ส่วนพระตถาคตพุทธเจ้าและพระอรหันต์มิใช่ขันธ์ จะเห็นท่านตายสูญหรือตายเป็นอะไรอย่างไรจึงไม่ถูกทุกอย่าง นักศึกษาธรรมยังกล่าวยืนยันต่อไปว่า ตามที่กล่าวว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่เป็นอมตะนั้น ไม่ได้อ้างเอาเองอย่างลม ๆ แล้ง ๆ แต่อาจเห็นได้จริง ๆ คือ ถ้าใครต้องการจะเห็นพระองค์ในเวลานี้หรือในเวลาไหน ๆ ก็ตาม ก็ตั้งใจปฏิบัติพระพุทธศาสนา อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ อบรมปัญญาในธรรม ก็จะได้เห็นพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง เพราะได้ตรัสไว้แล้วว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” หลักฐานเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงดำรงอยู่เป็นอมตะ และอาจเห็นได้จริง การถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ดังที่กล่าวถึงกันว่า **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** จึงไม่เป็นการถึงอย่างว่างเปล่า เพราะไม่มีพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว แต่มีพระพุทธเจ้า

เป็นที่พึ่งเป็นสรณะได้จริง

วิธีปฏิบัติถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะนั้น ให้ตั้งใจระลึกถึงพระพุทธคุณข้อใดข้อหนึ่ง หรือระลึกถึงโดยสรุปว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จริง ทรงบริสุทธิ์จริง ทรงมีพระกรุณาจริง พระพุทธเจ้าก็จะปรากฏขึ้นในพระคุณ ความว้าเหว่หวาดกลัวทุกอย่างก็จะหมดไปจากจิตใจ หรือถ้ามีความทุกข์ร้อนหม่นหมองอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะหายไปสิ้น จะหายความอัดอั้นตันใจ จะเห็นทางออกอย่างดีที่สุด นี้เป็นพุทธานุภาพที่มีจริง ข้อสำคัญให้ตั้งใจถึงพระองค์ให้เป็นสรณะของตนให้จริง พระองค์ก็จะมาเป็นสรณะได้จริง *จิตใจที่มีสรณะดังกล่าวจะเป็นจิตใจที่อบอุ่นไม่ว้าเหว่ ที่เข้มแข็งไม่อ่อนแอ ที่กล้าหาญไม่สะดุ้งหวาดเสียว ที่ผ่องใสไม่เศร้าหมอง ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง เป็นเครื่องนำชีวิตให้ดำเนินไปในทางที่ถูก ทั้งเมื่อได้อบรมสมาธิปัญญาในธรรมจนได้เห็นธรรม ก็ได้เห็นองค์พระพุทธเจ้าอย่างประจักษ์แจ้ง พระพุทธเจ้าและพระศาสนาของพระองค์จึงเป็นของจริงแท้ เป็นสรณะที่พึ่งของทุก ๆ คนของโลกได้อย่างแน่นอน*

